

بررسی موانع منطقی‌سازی اندازه دولت‌ها

دکتر احمد ودادی *

دکتر جعفر بیک‌زاد **

اعظم دشتی رحمت آبادی ***

چکیده

تجربه جوامع پیشرفته نشان می‌دهد که این جوامع تنها پس از اصلاحات اجتماعی و سیاسی همه جانبه از جمله ایجاد دولت‌های مدرن، اصلاح ساختارهای اداری، شکل‌دهی سازمان‌های نوین همراه با توسعه منابع انسانی و بخش خصوصی و گسترش مشارکت بخش غیردولتی در انجام خدمات اجتماعی، فرهنگی، رفاهی و خدماتی...؛ توانسته‌اند سطح زندگی مردم را بالا برند.

در ایران نیز در راستای تحول اداری و رشد بخش خصوصی اقداماتی صورت گرفته و در برنامه‌های سوم و چهارم توسعه نیز بدان اشاره شده است. در سال ۱۳۸۱ هیئت دولت برنامه هفتگانه‌ای را تحت عنوان تحول در نظام اداری کشور به تصویب رساند که یکی از این برنامه‌ها "منطقی نمودن اندازه دولت" بود. دستگاه‌های اجرایی، زمان اجرای این برنامه‌ها با مشکلات و موانع خاصی روبرو شدند. هدف تحقیق حاضر بررسی همین موانع براساس نظریه قدرت-کنترل جان چایلد است. به این منظور تدابیر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی در قالب چهار برنامه دسته‌بندی شد. برای هر برنامه، براساس مطالعه اسناد، مدارک و کسب نظر خبرگان، شاخص‌هایی تعریف و براساس شاخص‌های تعیین شده، پرسشنامه‌ای ماتریسی تنظیم گردید و پس از سنجش روایی و پایایی در اختیار ۶۰ نفر از خبرگان قرار گرفت. پس از جمع‌آوری

* استادیار دانشگاه آزاد اسلامی

** استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد بناب

*** محقق و پژوهشگر علوم اجتماعی

اطلاعات بدست آمده، طبقه بندی و تحلیل آن با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی (آزمون‌های خی دو، فریدمن و ویل کاکسون) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد، موانع اثر گذار به ترتیب اهمیت عبارت است از:

صاحبان قدرت در سازمان‌های دولتی؛
ناهمسویی منافع تصمیم گیرندگان و سازمان؛
ائتلاف حاکم؛

تصمیمات شهودی افراد و سازمان‌ها.

واژه های کلیدی: منطقی سازی اندازه دولت، تصمیمات شهودی، ائتلاف حاکم

مقدمه

در عصر حاضر که تغییر و تحول از ویژگی‌های بارز آن است، دولت‌ها متحول شده‌اند و وظایف خطیری را فراتر از اعمال تصدی و حاکمیت یافته‌اند. بعد از جنگ جهانی دوم اکثر کشورهای توسعه یافته به منظور همگامی با تحولات جهانی و حفظ مزیت‌های رقابتی به تعدیل و اصلاح دیدگاه‌ها، استراتژی‌ها، ساختارها و نگرش‌های خود به بخش عمومی اقدام نمودند.

اندازه دولت و منطقی نمودن آن به عنوان یکی از اولویت‌های اغلب کشورها درآمده است. توجه بسیاری از اندیشمندان به اندازه مطلوب دولت و مبانی نظری مربوط و کنترل آن معطوف گردیده است. زیرا امروزه دولت‌ها، نه فقط به عنوان هدایت کننده جریان فعالیت‌های اقتصادی جوامع بلکه به عنوان عامل اقتصادی در صحنه فعالیت‌های تولیدی حضور دارند.

بنابراین، منطقی سازی اندازه دولت بطور فزاینده سهم عمده‌ای از تحولات کشورهای مختلف، بخصوص کشورهای در حال توسعه را به خود اختصاص می دهد؛ چرا که بزرگ و نامتناسب بودن اندازه دولت و پیچیدگی نظام اداری مشکلات و معضلات بسیاری را در پی دارد. برای حل این مشکل تدابیر مختلفی اندیشیده و به موقع اجرا گذاشته شده است. اما اینکه تمام برنامه‌ها در نیل به اهداف پیش بینی شده خود موفق بوده‌اند، جای تأمل است. چرا که بررسی‌های علمی پیرامون اجرای برنامه‌ها نشان می‌دهد که برخی از آنها در اجرا، موفقیت چندانی به دست نیآورده‌اند. مسلماً برای یافتن علل این موضوع باید مطالعات و تحقیقات وسیع و همه جانبه‌ای صورت گیرد.

در طول تاریخ، مفهوم دولت تغییر و تحول چشمگیری یافته است. این تغییرات را می‌توان از پایان جنگ جهانی دوم بصورت سه موج متفاوت بررسی کرد: نخستین موج، بلافاصله پس از جنگ و مبتنی بر این باور عمومی بود که دولت نماینده و منتخب سیاسی مردم است، و همین نمایندگی حق تصاحب تمامی مؤسسات بزرگ اقتصادی را به دولت می‌دهد. دومین موج، از نیمه دوم دهه ۷۰ یعنی از زمانی آغاز شد که بحران نفتی ضربه سنگینی بر اقتصادهای شکوفای اروپایی وارد آورد. علت همه نابسامانی‌ها به رشد بیش از اندازه دولت‌ها نسبت داده شد و تصمیم گرفته شد که دخالت دولت‌ها در همه زمینه‌ها به حداقل ممکن برسد و همه چیز به ساز و کار بازار سپرده شود. موج سوم که از اواسط دهه ۸۰ آغاز شده و تا به امروز ادامه یافته است، تلاشی برای منطقی کردن رابطه دولت و بازار است (فکوهی، ۱۳۷۶، ۱۰-۱۱).

بیان مسئله و اهمیت آن

اندازه دولت بر عملکرد اقتصاد و رشد آن تأثیر می‌گذارد. بعضی معتقدند دولت نقش حساسی در توسعه اقتصادی دارد و استدلال می‌کنند که دولت بزرگتر به معنای موتور قوی‌تر سیستم توسعه اقتصادی است و مانع استثمار کشور توسط بیگانگان می‌شود. (لشکر بلوکی، ۱۳۷۶، الف)

تأثیر اندازه دولت از دیدگاه‌های دیگر و جنبه‌های مختلف نیز قابل بررسی است. برخی دولت بزرگ را مانع رشد اقتصادی (۴، ۱۹۹۸، Gwartnery & others)، مشارکت مردم در توسعه، رشد سرمایه‌گذاری و افزایش بهره‌وری می‌دانند. از نظر آن‌ها تورم دولت باعث ناکارآمدی نظام مالیاتی کشور، ناکارآمدی نظام پرداخت حقوق و مزایا، کاهش کیفیت کالاها و خدمات، کاهش اعتبارات عمرانی، افت منزلت دستگاه‌های دولتی نزد مردم (گروه گزارش ویژه تدبیر ۱۳۸۳، ۷۱) و افزایش نرخ بیکاری می‌شود. با یکسان نگه داشتن تمام عوامل دیگر، دولت‌های بزرگتر به ضعف بخش خصوصی منجر می‌شود (Farazmand, 1999).

مهمترین عامل تأثیرگذار بر رشد و توسعه چند جنبه کشور، تحول نظام اداری و منطقی‌سازی اندازه‌های دولت است.

در حال حاضر وضعیت حاکم بر نظام اداری کشور، نقشی بازدارنده در توسعه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ایفا می‌کند. جهت رفع این معضل، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی در برنامه‌های سوم و چهارم توسعه اقتصادی و برنامه‌های هفتگانه

۱۰۶ مدیریت کسب و کار، سال اول، شماره اول، بهار ۱۳۸۸

تحول نظام اداری، تدابیری را در قالب چهار برنامه زیر اندیشیده است (معاونت توسعه مدیریت و سرمایه انسانی سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، ۱۳۸۳، ۷-۸):

برنامه جامع نیروی انسانی بخش دولتی

برنامه واگذاری سهام و مدیریت شرکت‌های دولتی و انحلال یا ادغام برخی از آن‌ها
برنامه مشارکت بخش غیر دولتی در انجام خدمات اجتماعی، فرهنگی، رفاهی و خدماتی

برنامه اصلاح ساختار و تشکیلات دستگاه‌های اجرایی

هر یک از این برنامه‌ها شامل تدابیری است که شرح آن در لابه‌لای ماده‌ها و بندهای قانون برنامه سوم و چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آمده است.

برخی از نتایج مورد انتظار از اعمال این برنامه‌ها عبارت بود از:

کاهش سالانه تعداد کارکنان دولت به میزان یک درصد

کاهش سطوح مدیریت و سرپرستی

حذف یا واگذاری حداقل بیست درصد از کل سازمان‌ها و شرکت‌های دولتی به سایر

بخش‌ها

حذف وظایف موازی و مشترک دستگاه‌ها ...

ولی در عمل؛ «به رغم تلاش‌های صورت گرفته نتایج برنامه تحول مطلوب نبوده است.» (حیات، ۱۳۸۱، ۷). شواهد نشان می‌دهد که اغلب اقدامات انجام شده در راستای اصلاح بخش دولتی کمتر به تحقق اهداف موردنظر انجامیده است. به طوری که تعداد استخدام‌های انجام شده از سقف تعیین شده فراتر رفته، ادغام وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی تأثیری در کاهش تعداد نیروی انسانی و یا حتی کاهش جذب نیروهای جدید نداشته است، از این رو، عدم تحقق اهداف پیش بینی شده، به دغدغه اصلی برنامه‌های تحول اداری تبدیل شده است. مسئله تحقیق حاضر بررسی موانع از دیدگاه قدرت-کنترل است. طبق این دیدگاه مفروضات مربوط به تغییر ساختار براساس تغییرات حاصله در استراتژی، اندازه سازمان، تکنولوژی و محیط نمی‌تواند تصمیم‌گیری سازمان را به نحوی صحیح تشریح نماید. لذا سؤال آغازین تحقیق این است که آیا عواملی چون: تصمیمات شهودی افراد و سازمان‌ها، ناهم‌سویی منافع تصمیم‌گیرندگان و سازمان، وجود صاحبان قدرت در سازمان‌های دولتی و ائتلاف حاکم است که باعث اجرای ناموفق تدابیر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی در خصوص منطقی نمودن اندازه دولت می‌شود؟ و میزان

بررسی موانع منطقی‌سازی اندازه دولت‌ها ۱۰۷

تأثیر هر عامل چقدر بوده و بر حسب میزان تأثیر ترتیب آن‌ها چگونه است؟

پیشینه تحقیق

سابقه تحقیقات در زمینه اندازه دولت به چند دهه اخیر بر می‌گردد. اولین پژوهشی که بدان اشاره می‌شود توسط حسن علی عضو هیات علمی دانشگاه ایالتی اوهایو و مارک استرازیچ عضو هیات علمی دانشگاه فلوریدای مرکزی با عنوان " آیا اندازه دولت در کشورهای عرب حوزه خلیج فارس بهینه است؟" انجام شده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد؛ متوسط اندازه دولت در دوره مورد بررسی (۱۹۹۰-۱۹۷۰) از حد پایین ۱۷٪ در عربستان سعودی تا حد بالای ۲۹/۵٪ در عمان تغییر می‌کند (عطوفی نیا، ۱۳۸۳).

پژوهش بعدی توسط آقای کاتسوکوی، ترساوا و گنش با عنوان " رابطه اندازه دولت و رشد اقتصادی" در دولت ژاپن و کشورهای عضو OECD انجام شده است و بخشی از نتایج آن به شرح زیر است.

برنامه‌های کاهش اندازه دولت، با کاهش رشد اقتصادی و سهمیم شدن همه احاد جامعه در ضرر و هزینه‌ها همراه می‌شود. این طور نیست که برنامه‌های اندازه دولت در جهت تسهیم سود برای اکثریت و تقسیم ضرر یا هزینه برای اقلیت باشد (Katsuki & others, 1998, 195).

پژوهش دیگر به بررسی اثرات واقعی کوچک سازی در کشورهای غنا، اوگاندا و انگلستان مربوط می‌شود. مسئولان کشور افریقای جنوبی این تحقیق را برای دستیابی به شاخص‌هایی که نحوه مطلوب فرایند کوچک سازی را بدست می‌دهد، سفارش دادند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که کاهش قابل توجه تعداد کارمندان بدون توسل به اخراج‌های اجباری، انجام پذیر است. گرچه جایگزینی نیروی انسانی در برخی موارد اثرات کاهش کارمندان دولت را خنثی نموده است (عطوفی نیا، ۱۳۸۳).

یکی دیگر از پژوهش‌ها با عنوان " آیا می‌توان عملکرد شرکت‌های دولتی را بدون واگذاری بهبود بخشید؟" توسط ایوزن، جی و کیو انجام شده است. این تحقیق برنامه مهم اصلاح بنگاه‌های تحت مالکیت دولت^۱ در چین، بدون توسل به خصوصی سازی است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد، بدون واگذاری کامل موسسات دولتی، می‌توان

1. State Owned Enterprises (SOE)

۱۰۸ مدیریت کسب و کار، سال اول، شماره اول، بهار ۱۳۸۸

عملکرد آنها را بهبود بخشید. بازسازی ساختار مالکیت می‌تواند ارزش بنگاه‌های تحت مالکیت دولت را افزایش دهد و در نتیجه دولت‌ها را برای منافع زیاد از طریق واگذاری مشروط توانا سازد (Aivaizian & Others, 2001, 791,807).

تحقیق بعدی پایان نامه کارشناسی ارشدی است که به راهنمایی دکتر خسرو پیرایی در سال ۱۳۷۶ توسط آقای صابر لشکر بلوکی از دانشگاه مازندران تحت عنوان "بررسی اندازه دولت و حد مطلوب آن در ایران" انجام شده است. در این مطالعه نسبت به محاسبه جایگاه ایران در میان کشورهای جهان از لحاظ شاخص‌های مصرف عمومی دولت، خالص غیرمستقیم، کسری بودجه دولت، درآمدهای جاری دولت و تراز بودجه جاری اقدام شده است (لشکر بلوکی، ۱۳۷۶).

یکی دیگر از پایان نامه‌ها، پایان نامه کارشناسی ارشد آقای روح الله خدارحمی از دانشگاه شهید بهشتی تهران با عنوان "بررسی رابطه اندازه دولت و رشد اقتصادی در ایران ۱۳۶۹-۱۳۳۹" است که در سال ۱۳۷۱ به راهنمایی دکتر کاظم صدر انجام شده است.

نتایج تحقیق حاکی از وجود رابطه مثبت بین رشد اقتصادی و رشد مخارج دولت در اقتصاد ایران طی سالهای ۱۳۶۹-۱۳۳۹ است. در مورد اثر ترکیب مخارج دولت بر رشد اقتصادی نتایج مطالعه نشان می‌دهد که طی دوره مذکور، مخارج سرمایه‌گذاری دولت در مقایسه با مخارج مصرفی تاثیر بیشتری بر رشد اقتصادی در ایران داشت (خدارحمی، ۱۳۷۱).

پژوهش دیگر با عنوان "اندازه دولت و رشد اقتصادی در ایران ۱۳۸۰-۱۳۳۸" است که توسط جنانی (۱۳۷۳) انجام شده است.

نتایج این تحقیق نشانگر تاثیر منفی نامتناسب بودن اندازه دولت بر رشد اقتصادی است. تفکیک مخارج دولت در محاسبه اندازه آن، نشان می‌دهد که مخارج مصرفی دولت بر رشد اقتصادی آن تاثیر منفی دارد و اثر مخارج سرمایه‌ای بر رشد اقتصادی مثبت است. با توجه به تنگناهای تولید موجود در کشور رشد جمعیت فعال نمی‌توانسته محرک رشد اقتصادی باشد (جنانی، ۱۳۷۳).

منوریان (۱۳۷۷) در "تحلیل میزان موفقیت اصلاح نظام اداری در برنامه پنج ساله اول توسعه اقتصادی - اجتماعی" طی سالهای ۱۹۹۸-۱۹۹۵ نشان داد که برنامه اصلاح نظام اداری، آنگونه که انتظار می‌رفت موفق نبوده است. فقدان مشارکت گروه

بررسی موانع منطقی‌سازی اندازه دولت‌ها ۱۰۹

های کلیدی در طراحی و اجرای برنامه مزبور در تطبیق و هماهنگی میان هدف‌های اصلاحی و ماموریت‌های سازمان دولتی، پراکندگی و ناهماهنگی واحدهای مسئول تدوین و اجرای برنامه اصلاحی و کمی انگیزه و تعهد مدیران میانی و ارشد از جمله موانع موجود بر سر راه موفقیت برنامه اصلاح اداری ذکر شده‌اند (منوریان، ۱۳۷۷).

نظریه دولت و قدرت - کنترل

مفهوم دولت: دولت در قانون اساسی جمهوری اسلامی به معانی زیر به کار رفته است:

در معنای آبستره اقتدار

به معنای قوه مجریه

به معنای هیأت وزیران و حکومت

به معنای جمع سه قوه

به معنای نظام سیاسی (لمتون، ۱۳۷۹، ۲۲۷)

وظایف دولت: دولت به عنوان بزرگترین سازمان در قبال مردم و جامعه، وظایف متعددی بر عهده دارد که در طول زمان با توجه به تحولات و انتظارات جامعه مداوماً تغییر می‌یابد. به مرور زمان دولت با رشد اقتصادی رشد کرده و به توسعه زیرساخت‌های جامعه؛ جاده‌ها، راه آهن و شبکه‌های ارتباطی و آموزشی، پرورش، بهداشت همگانی و غیره پرداخته است (Borre and Scorbrough; 1995, 1-2).

با گذشت زمان و پیدایش دیدگاه‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی جدید، دولت‌ها در وظایف خود بازنگری نمودند. در این بازنگری، وظایف حاکمیتی ثابت مانده و برخی وظایف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و غیره به آن افزوده یا از آن کاسته شده است (پور صفوی و همکاران، ۱۳۸۲، ۱).

اندازه دولت و شاخص‌های اندازه‌گیری آن: یکی از بحث‌های چالش بر انگیز، اندازه دولت است. اما سؤال این است که با چه معیار و پارامترهایی می‌توان اندازه دولت را سنجید. در این ارتباط نظرات مختلفی مطرح است. در یک دیدگاه، شاخص سنجش اندازه دولت، میزان ملی بودن منابع است. دیدگاه دیگر نسبت هزینه‌های دولتی به کل هزینه‌ها و یا کل محصول را معیار سنجش اندازه دولت معرفی می‌کند (بانک جهانی، ۱۳۷۸، ۸۵).

۱۱۰ مدیریت کسب و کار، سال اول، شماره اول، بهار ۱۳۸۸

به طور کلی شاخص‌های متداول در سنجش اندازه دولت را می‌توان در دو گروه شاخص اقتصادی و شاخص مدیریتی طبقه‌بندی نمود:

۱- **شاخص اقتصادی:** از دیدگاه اقتصادی نسبت هزینه‌های دولت به کل تولید ناخالص داخلی (GDP) بیانگر اندازه دولت است.

۲- **شاخص مدیریتی:** در شاخص‌های مدیریتی، به موضوع اندازه دولت از دیدگاه نیروی انسانی نگریسته می‌شود. به این ترتیب نسبت کارکنان دولت به جمعیت و یا به تعداد کل شاغلان کشور مبنای سنجش اندازه دولت قرار می‌گیرد.

اندازه دولت در ایران

با بررسی تشکیلات دولت از جنبه‌های عملی و تاریخی آن، در سه دهه اخیر و مقایسه دول فعلی با دولت‌های قبل از انقلاب، می‌بینیم که پیش از انقلاب، دولت تشکیلات وسیعی نداشته است. قبل از انقلاب فکر غالب، ارتقای تولید ناخالص ملی و از میان بردن فاصله عقب افتادگی کلان بین ایران و کشورهای غربی به هر شکل ممکن بوده است. (میرگرد، فصلنامه پیام مدیران اجرایی و فنی، ۱۰)

ولی از اوایل دهه ۵۰، با افزایش درآمدهای نفتی، اندازه دولت نیز بزرگ شد. از ابتدای دهه ۶۰ با کاهش درآمدهای نفتی، روند نزولی این اندازه شروع و تا اواخر دهه اندازه دولت به حداقل خود کاهش یافت. ولی پس از پایان جنگ دوباره با روند افزایشی مواجه شد، به گونه‌ای که در سال ۱۳۷۷ نسبت هزینه‌های دولتی به تولید ناخالص داخلی^۱ به ۷۱٪ رسید. جالب این جاست که این اتفاق، زمانی می‌افتاد که اولاً در جهان نرخ رشد هزینه‌های بخش عمومی کند شده بود و ثانیاً کاهش بخش دولتی از اولویت‌های برنامه اول و دوم توسعه اقتصادی کشور به حساب می‌آمد (کاظمی ویسری، ۱۳۸۲، ۱۵۵).

آمار بیانگر آن است که در فاصله سال ۴۵ تا ۷۵ (۳۰ سال) دولت ۶ برابر بزرگ شده و سهم اشتغال دولتی در این مدت بطور سرانه ۲/۵ برابر رشد کرده بود.

دلایل زیادی برای رشد دولت در سال‌های پس از انقلاب وجود دارد. شاید اهم آن عبارت باشد از:

مصادره و ملی شدن بسیاری از شرکت‌های خصوصی از جمله بانک‌ها و شرکت‌های

1-GDP

بیمه خصوصی
وقوع جنگ

تحریم های مالی و تجاری بین‌المللی
رویکرد اداره امور به صورت دولتی
نظام منفعل تصمیم‌گیری در دولت
و غیره (عطوفی نیا، ۱۳۸۳، ۸)

... تعداد شرکتهای دولتی در دو دهه اخیر به میزان ۳ برابر رشد نموده است. شرایط احراز مشاغل مدیریتی نسب به سال‌های قبل از انقلاب سهلتر شده و تعداد پست‌های مدیریتی طی دو دهه گذشته ۶۰ درصد رشد نموده است (معاونت توسعه مدیریت و سرمایه انسانی ۱۳۸۳، ۱۰-۹).

بوروکراسی دولتی ایران کار یک نفر را به چهار نفر داده است و کاری را که بخش خصوصی با هزار تومان انجام می‌دهد با سه هزار تومان به فرجام می‌رساند (ادیب، ۱۳۸۰). دستگاه‌های اجرایی متعددی تشکیل شده است که هیچ ضرورتی به ایجاد آن احساس نمی‌شود. چرا که بسیاری از آن‌ها در شرایط فعلی کار موازی انجام می‌دهند، به طوری که ۲۸ سازمان بیمه‌ای، حمایتی و امدادی در کشور فعالیت می‌کند. در بعضی از کشورهای بزرگ تعداد وزارتخانه‌ها کمتر از نصف تعداد وزارتخانه‌های کشور ماست. گستردگی، تداخل، دوبراره کاری و انعطاف ناپذیری تشکیلات دولت و فقدان نظارتی مناسب موجب تمرکز بیش از حد در نظام تصمیم‌گیری، ناهماهنگی ساختارهای اداری با اهداف راهبردی توسعه، بخشی‌نگری، عدم مشارکت جویی و پاسخگویی بخش دولتی شده است (سازمان امور اداری و استخدامی کشور، ۱۳۷۸، ۱۳-۱۵).

اندازه‌های واقعی دولت در ایران فراتر از آن چیزی است که آمار و ارقام نشان می‌دهد. دولت و بخش شبه دولتی بخش بزرگی از فعالیت‌های اقتصادی را در اختیار دارد، در ضمن به طرق گوناگون فعالیت بخش خصوصی را نیز در کنترل داشته و فعالیت‌های آن را محدود می‌کند. در واقع دخالت گسترده دولت علت اصلی ناکارآمدی اقتصاد ایران است (رحمانی، ۱۳۸۲، مقدمه).

نظریه قدرت - کنترل

جان چایلد^۱، چارچوب نظری تحقیق حاضر است. از دیدگاه اقتضائی ساختار سازمانی براساس تغییرات حاصله در استراتژی، اندازه، تکنولوژی و محیط تغییر می‌کند. هر کدام از این متغیرهای چهارگانه در تشریح بخشی از ساختار نقش دارند. ولی ممکن است این متغیرها به صورت انفرادی یا ترکیبی چندان که انتظار می‌رود مؤثر نباشند. اگر از محدوده اثربخشی بهینه و عقلایی سازمانی فراتر رفته و به دنیای قدرت و سیاست‌های سازمانی وارد شویم، طبق دیدگاه قدرت-کنترل، در هر زمان ساختار سازمانی تا حد زیادی نتیجه اقدامات صاحبان قدرت سازمان در انتخاب ساختاری است که می‌خواهد به این ترتیب کنترل خود را حداکثر سازد.

دیدگاه اقتضایی یک سلسله مفروضات ضمنی درباره تصمیم‌گیری را ملحوظ می‌دارد ولی از دیدگاه قدرت-کنترل چنین فرضیاتی نمی‌توانند به نحوی صحیح، تصمیم‌گیری سازمانی را تشریح نمایند. معتقدان به این دیدگاه نوعی فرآیند تصمیم‌گیری را پیشنهاد می‌کنند که با ویژگی‌های غیر عقلایی بودن، منافع ناهمسو، ائتلاف حاکم و قدرت شناخته می‌شوند. این چهار ویژگی به موضوعات بسیار مهمی اشاره دارد.

غیر عقلایی بودن: دو بحث مجزا می‌تواند بر علیه تصمیم‌گیری عقلایی در سازمان مطرح شود. نخست اینکه تصمیم‌گیرندگان بطور فردی قادر نیستند کاملاً عقلایی عمل کنند. در ثانی، حتی اگر افراد بتوانند به طور انفرادی عقلایی باشند، سازمان نمی‌تواند چنین باشد زیرا روی مجموعه‌ای از اولویت‌های هدف توافقی وجود ندارد.

منافع ناهمسو: واقعیت حاکم بر تصمیم‌گیرندگان سازمانی، به ما چنین القا می‌کند که منافع تصمیم‌گیرندگان و منافع سازمان بندرت می‌تواند یکی باشد. تصمیم‌گیرندگان براساس منافع شخصی خود عمل می‌کنند و به هیچ‌وجه نمی‌توانند منافع سازمان را به منافع خود ترجیح دهند. کوچک کردن یا حذف کردن برخی از دوایر سازمان ممکن است برفع سازمان باشد اما کمتر می‌تواند منفعت تصمیم‌گیرندگان را در برداشته باشد. در نتیجه انتظار نمی‌رود که مدیران چنین تصمیمی اتخاذ کنند.

ائتلاف حاکم: سازمان‌ها ترکیبی از افراد، و انسان‌ها نیز انواع ائتلاف‌ها را تشکیل می‌دهند. این ائتلاف‌ها تا اندازه‌ای به علت ابهام در اهداف و اثربخشی و آنچه که عقلایی بودن قلمداد می‌شود پرورش می‌یابد. ائتلاف‌ها، برای حفاظت، بهبود و افزایش

1- John Child

بررسی موانع منطقی‌سازی اندازه دولت‌ها ۱۱۳

منافع وسیع خود، شکل می‌گیرند. آنها ممکن است برای دوره کوتاهی گردهم آیند و یا اتحاد خود را برای مدت مدیدی حفظ کنند. آنها می‌توانند خود را درگیر یک مسئله واحد نمایند و یا مجموعه‌ای از مسائل را دنبال کنند.

صاحبان قدرت: آنچه نتیجه نهایی فرآیند تصمیم را معین می‌سازد، قدرت ائتلاف‌های مختلف حاکم بر سازمان است. توجه شود که این تنازع قدرت به علت اختلاف نظر در خصوص اولویت‌ها و یا تعریف و تبیین وضعیت‌ها حادث می‌گردد. بدون وجود این اختلاف نظر، مجالی برای قضاوت و مذاکره و همچنین وقوع مسائل سیاسی در سازمان وجود نخواهد داشت.

دیدگاه قدرت- کنترل خاطر نشان می‌کند که مدیران در سازمان ممکن است از اختیار قانونی برخوردار باشند ولی در همان سازمان این امکان دارد که افراد دیگری از چنان پایگاه قدرتی برخوردار باشند. که اثر آنان بر تصمیم‌گیری‌ها خیلی بیشتر از مدیران باشد.

اهداف تحقیق

- هدف اصلی تحقیق حاضر بررسی موانع بهینه کردن اندازه دولت بر اساس مدل یعنی:
- ۱- تعیین میزان تأثیر هر یک از عوامل اثرگذار: شهودی بودن تصمیمات افراد و سازمان، ناهمسویی منافع تصمیم‌گیرندگان و سازمان، وجود صاحبان قدرت در سازمان‌های دولتی و ائتلاف حاکم در عدم موفقیت کامل اجرای تدابیر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی در خصوص منطقی نمودن اندازه دولت.
 - ۲- تعیین ترتیب توالی موانع اثرگذار بر اجرای تدابیر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی در خصوص منطقی نمودن اندازه دولت در کل و در هر یک از برنامه‌ها.

فرضیه‌های تحقیق

- ۱- تصمیمات شهودی افراد و سازمان‌ها یکی از موانع اجرای کامل تدابیر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی در خصوص منطقی نمودن اندازه دولت است.
- ۲- ناهمسویی منافع تصمیم‌گیرندگان و سازمان، یکی دیگر از موانع اجرای کامل تدابیر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی در خصوص منطقی نمودن اندازه دولت است.
- ۳- صاحبان قدرت در سازمان‌های دولتی، خود یکی از موانع اجرای کامل تدابیر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی در مورد منطقی نمودن اندازه دولت هستند.

۴- ائتلاف حاکم، یکی از موانع منطقی سازی اندازه دولت به حساب می‌آید. میزان تأثیر هر یک از عوامل فوق (تصمیمات شهودی افراد و سازمانها، ناهمسویی منافع تصمیم‌گیرندگان و سازمان، صاحبان قدرت در سازمانهای دولتی و ائتلاف حاکم)، در عدم اجرای موفق تدابیر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی در مورد منطقی سازی اندازه‌های دولت با یکدیگر متفاوت است.

روش شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از نظر روش، پیمایشی و از نظر نوع، کاربردی است. جامعه آماری تحقیق حاضر نخبگان کشور هستند، نخبگان در این تحقیق شامل افرادی می‌شود که بدلیل سابقه اجرایی یا علمی در مورد برنامه‌های هفتگانه تحول در نظام اداری و برنامه منطقی سازی اندازه دولت صاحب نظر به حساب می‌آیند. این افراد کسانی بودند که دست کم ۵ سال سابقه مدیریت یا کارشناس مسئولی در سازمان مدیریت و برنامه ریزی یا ادارات تشکیلات و روش‌های وزارتخانه‌ها داشتند و یا حداقل برای یک دوره نماینده و عضو کمیسیون برنامه و بودجه مجلس شورای اسلامی بودند. استادان مدیریت دولتی با گرایش خط مشی‌گذاری یا مدرسان بهبود و بازسازی سازمان، مدیریت تحول و خط‌مشی‌گذاری نیز عضو جامعه آماری در نظر گرفته شدند. حجم مناسب نمونه، بدلیل نامشخص بودن واریانس جامعه با کمک روش تعیین حجم نمونه ماکزیمم با اطمینان ۹۵٪ و میزان اشتباه ۱۳٪ تعیین شد. حجم نمونه ماکزیمم ۵۷ بدست آمد و در بین ۶۰ نفر از نخبگان مملکت که به شیوه انتخابی تعیین شده بودند پرسشنامه توزیع و ۴۳ پرسشنامه جمع‌آوری گردید. پرسشنامه تحقیق از چهار دسته سؤال تشکیل شده است. هر دسته از سؤالات در خصوصی یکی از موانع اجرای کامل برنامه، براساس نظریه قدرت - کنترل جان چایلد است.

مقیاس مورد استفاده در پرسشنامه، طیف لیکرت پنج گزینه‌ای است که از خیلی کم شروع و به خیلی زیاد ختم می‌شود.

در پژوهش حاضر، برای تعیین روایی ابزار جمع‌آوری از روایی نمادی استفاده شد. بدین منظور پرسشنامه اولیه تنظیم و در اختیار جمعی از نخبگان (استادان مدیریت دولتی و کارشناسان امر در سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی) قرار گرفت تا در مورد روایی پرسشنامه اظهار نظر نمایند. نظرات آن‌ها در پرسشنامه نهایی لحاظ شد و تغییرات

بررسی موانع منطقی‌سازی اندازه دولت‌ها ۱۱۵

جزئی در سؤالات بوجود آمد.

برای برآورد پایایی، از روش باز آزمایی به فاصله ده روز استفاده گردید. میزان همبستگی نتایج آزمون با استفاده از ضریب همبستگی محاسبه شد و پایایی پرسشنامه ۸۳٪ بدست آمد.

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش حاضر، از روشهای آماری توصیفی و استنباطی سود جستیم. در بخش توصیفی از جداول توزیع فراوانی و درصد پاسخ‌های مربوط استفاده شد. در سطح استنباطی و سنجش تأثیر موانع اجرای کامل تدابیر از آزمون خی دو، و به منظور تعیین ترتیب توالی موانع مؤثر از مقایسه دو به دو اثرات آنها در اجرای تدابیر، از آزمون فریدمن و ویل کاکسون بهره گرفته شد.

یافته‌های تحقیق

به منظور پیشگیری از اطاله کلام و با عنایت به ذکر مفصل نتایج، از هر یک از آزمون‌ها فقط به یک نمونه بسنده می‌شود.

آزمون میزان تأثیر عامل شهودی بودن تصمیمات بر عدم موفقیت در اجرای تدابیر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی:

شهودی بودن تصمیمات افراد و سازمانها مانعی برای اجرای موفق تدابیر سازمان مدیریت و برنامه ریزی به حساب نمی آید. H_0

شهودی بودن تصمیمات افراد و سازمانها مانعی برای اجرای موفق تدابیر سازمان مدیریت و برنامه ریزی به حساب می آید. H_1

جدول شماره ۱ - آزمون میزان تأثیر عامل شهود بودن تصمیمات

تفاضل	نمره مورد انتظار	نمره مشاهده شده	
-۹/۷۵	۱۰/۷۵	۱	کم
۴/۲۵	۱۰/۷۵	۱۵	متوسط
۶/۲۵	۱۰/۷۵	۱۷	زیاد
-۰/۷۵	۱۰/۷۵	۱۰	خیلی زیاد
۰	۴۳	۴۳	جمع

جدول شماره ۲ - آزمون آماری خی دو

عامل اثرگذار ۱	
فی دو	۱۴/۲۰۹
درجه آزادی	۳
سطح معناداری	۰/۰۰۳

ملاحظه می گردد، با توجه به X^2 محاسبه شده که برابر ۱۴/۲۰۹ است و مقایسه آن با X^2 جدول با درجه آزادی ۳ و $a = 0/01$ که برابر ۱۱/۳۴ است. چون X^2 محاسبه شده بزرگتر از X^2 جدول است، فرض صفر رد و فرض تحقیق تایید می شود.

آزمون مقایسه میزان تأثیر دو عامل، شهودی بودن تصمیمات افراد و سازمان ها و ناهمسو بودن منافع تصمیم گیرندگان و سازمان بر عدم موفقیت کامل اجرای تدابیر:

بین میزان تأثیر دو عامل؛ شهودی بودن تصمیمات افراد و سازمان ها و ناهمسو بودن

منافع تصمیم گیرندگان و سازمان بر اجرای تدابیر تفاوت معنی داری وجود ندارد. H_0

بین میزان تأثیر دو عامل، شهودی بودن تصمیمات افراد و سازمان ها و ناهمسو بودن

منافع تصمیم گیرندگان و سازمان بر اجرای تدابیر تفاوت معنی داری وجود دارد. H_1

جدول شماره ۳ - میزان تأثیر دو عامل

نمره	رتبه میانگین	جمع رتبه ها	
۶	۱۰/۵	۶۳/۰۰	عامل (۲)
۲۳	۱۶/۱۷	۳۷۲/۰۰	عامل (۱)
۱۴			
۴۳			جمع

جدول شماره ۴ - آزمون آماری ویل کاکسون

مجموع رتبه ها	

۶۳/۰۰	Z
۰/۰۰۰	سطح معناداری

چنانکه ملاحظه می‌گردد، سطح معنی داری آزمون ویل کاکسون انجام شده برای مقایسه تأثیر دو عامل اثرگذار ۱ و ۲ برابر ۰/۰۰۰ است و چون این سطح، از ۰/۰۵ که حداقل سطح معنی داری است، کوچکتر است. فرض صفر رد و فرض تحقیق تأیید می‌شود. پس بین عوامل اثرگذار ۱ و ۲ از نظر تأثیرگذاری بر عدم موفقیت کامل اجرای تدابیر تفاوت معنی داری وجود دارد.

آزمون ترتیب توالی میزان تأثیر عوامل اثرگذار بر عدم موفقیت کامل اجرای تدابیر سازمان مدیریت و برنامه ریزی در خصوص منطقی نمودن اندازه دولت:

بین عوامل اثرگذار از نظر میزان تأثیرگذاری: H_0

بر عدم موفقیت کامل اجرای تدابیر سازمان مدیریت و برنامه ریزی در خصوص منطقی نمودن اندازه دولت تفاوت معنی داری وجود ندارد.

بین عوامل اثرگذار از نظر میزان تأثیرگذاری: H_1

بر عدم موفقیت کامل اجرای تدابیر سازمان مدیریت و برنامه ریزی در خصوص منطقی نمودن اندازه دولت تفاوت معنی داری وجود دارد.

جدول شماره ۵

رتبه میانگین	
۲/۲۰	عامل اثرگذار ۱
۲/۶۵	عامل اثرگذار ۲
۲/۷۰	عامل اثرگذار ۳
۲/۴۵	عامل اثرگذار ۴

جدول شماره ۶- آزمون آماری فریدمن

۴۳	نمره
۱۳/۰۶۸	خی دو
۳	درجه آزادی
۰/۰۰۴	سطح معناداری

ملاحظه می گردد، چون X^2 محاسبه شده که برابر ۱۳/۰۶۸ است از X^2 با درجه آزادی ۳ و $a=0/05$ که برابر ۷/۸۱ است، بزرگتر است و سطح معنی داری آزمون فریدمن انجام شده از ۰/۰۵ که حداقل سطح معنی داری است، کوچکتر هست. لذا فرض صفر رد و فرض تحقیق تأیید می شود. پس می توان نتیجه گیری کرد که بین عوامل اثرگذار از نظر میزان تأثیرگذاری بر عدم موفقیت کامل اجرای تدابیر سازمان مدیریت و برنامه ریزی در خصوص منطقی نمودن اندازه دولت، تفاوت معنی داری وجود دارد. با توجه به جدول بالا می توان عوامل اثرگذار را از نظر اولویت میزان تأثیر گذاری بر عدم موفقیت کامل اجرای تدابیر سازمان مدیریت و برنامه ریزی در خصوص منطقی نمودن اندازه دولت، بشرح زیر رتبه بندی کرد:

وجود صاحبان قدرت در سازمان های دولتی
 ناهمسو بودن منافع تصمیم گیرندگان و سازمان
 ائتلاف حاکم
 شهودی بودن تصمیمات افراد و سازمان ها

نتیجه گیری

- نتایج حاصل از بررسی و آزمون فرضیه های تحقیق حاضر نشان می دهد:
- ۱- شهودی بودن تصمیمات افراد و سازمان ها از عوامل موثر در عدم موفقیت کامل اجرای تدابیر سازمان مدیریت و برنامه ریزی در خصوص منطقی نمودن اندازه دولت است.
 - ۲- ناهمسو بودن منافع تصمیم گیرندگان سازمان ها از عوامل موثر در عدم موفقیت کامل اجرای تدابیر سازمان مدیریت و برنامه ریزی در خصوص منطقی نمودن اندازه دولت است.
 - ۳- صاحبان قدرت در سازمان های دولتی از عوامل موثر در عدم موفقیت کامل اجرای تدابیر سازمان مدیریت و برنامه ریزی در خصوص منطقی نمودن اندازه دولت است.

بررسی موانع منطقی‌سازی اندازه دولت‌ها ۱۱۹

است.

۴- ائتلاف حاکم از عوامل موثر در عدم موفقیت کامل اجرای تدابیر سازمان مدیریت و برنامه ریزی در خصوص منطقی نمودن اندازه دولت است.

۵- بین عوامل اثرگذار از نظر میزان تأثیرگذاری بر عدم موفقیت کامل اجرای تدابیر سازمان مدیریت برنامه ریزی در خصوص منطقی نمودن اندازه دولت، تفاوت معنی داری وجود دارد.

۶- ترتیب توالی میزان اثرگذاری بر عدم موفقیت کامل اجرای تدابیر سازمان مدیریت و برنامه ریزی در خصوص منطقی نمودن اندازه دولت بصورت جدول زیر است:

جدول شماره ۷ - ترتیب توالی میزان اثرگذاری عوامل چهارگانه بر عدم موفقیت

اجرای تلایه‌سازان

رتبه	عوامل اثرگذار
۱	وجود صاحبان قدرت در سازمان‌های دولتی
۲	ناهمسو بودن منافع تصمیم‌گیرندگان و سازمان
۳	وجود ائتلاف حاکم
۴	شهودی بودن تصمیمات افراد و سازمان‌ها

بین عوامل اثرگذار، از نظر میزان تأثیرگذاری بر عدم اجرای کامل برنامه جامع نیروی انسانی بخش دولتی تفاوت معنی داری وجود دارد. ترتیب توالی میزان تأثیرگذاری عوامل بر عدم موفقیت کامل اجرای برنامه مذکور بصورت جدول زیر است.

جدول شماره ۸ - ترتیب توالی میزان اثرگذاری عوامل چهارگانه بر عدم اجرای کامل

برنامه جامع نیروی انسانی

رتبه	عوامل اثرگذار
۱	وجود صاحبان قدرت در سازمان‌های دولتی
۲	ناهمسو بودن منافع تصمیم‌گیرندگان و سازمان
۳	وجود ائتلاف حاکم
۴	شهودی بودن تصمیمات افراد و سازمان‌ها

۱۲۰ مدیریت کسب و کار، سال اول، شماره اول، بهار ۱۳۸۸

۷- بین عوامل اثرگذار از نظر میزان تاثیرگذاری بر عدم موفقیت کامل اجرای برنامه واگذاری سهام و مدیریت شرکت‌های دولتی و انحلال و ادغام آنها تفاوت معنی داری وجود ندارد. (میزان تاثیرگذاری عوامل در حد یکسان است). پس نمی توان ترتیب توالی میزان تاثیرگذاری عوامل اثرگذار را بر برنامه مذکور رتبه بندی کرد.

۸- بین عوامل اثرگذار، از نظر میزان تاثیر گذاری بر عدم موفقیت کامل اجرای برنامه مشارکت بخش غیردولتی برای انجام خدمات اجتماعی، فرهنگی، رفاهی و خدماتی تفاوت معنی داری وجود دارد. ترتیب توالی میزان تاثیرگذاری عوامل بر عدم موفقیت کامل اجرای برنامه مذکور بصورت جدول زیر است:

جدول شماره ۹ - ترتیب توالی میزان اثرگذاری عوامل چهارگانه بر عدم موفقیت

کامل اجرای برنامه مشارکت بخش غیر دولتی

رتبه	عوامل اثرگذار
۱	وجود صاحبان قدرت در سازمان‌های دولتی
۲	ناهمسو بودن منافع تصمیم گیرندگان و سازمان
۳	وجود ائتلاف حاکم
۴	شهودی بودن تصمیمات افراد و سازمان‌ها

بین عوامل اثرگذار، از نظر میزان تاثیرگذاری بر عدم موفقیت کامل اجرای برنامه اصلاح ساختار و تشکیلات دستگاه‌های اجرایی تفاوت معنی داری وجود ندارد (میزان تاثیرگذاری عوامل در حد یکسان است). پس نمی توان ترتیب توالی میزان تاثیرگذاری عوامل اثرگذار را بر برنامه مذکور رتبه بندی کرد.

نتایج حاصل از آزمون مقایسه دو به دو عوامل اثرگذار از لحاظ میزان تاثیر در عدم موفقیت کامل اجرای تدابیر، به شرح جدول زیر است:

جدول شماره ۱۰ - نتایج حاصل از آزمون مقایسه دو به دو عوامل اثرگذار

ردیف	عوامل اثرگذار	رتبه
۱	- وجود صاحبان قدرت در سازمان‌های دولتی - ناهمسو بودن منافع تصمیم‌گیرندگان و سازمان	تفاوت معنی داری وجود دارد
۲	- شهودی بودن تصمیمات افراد و سازمان‌ها - وجود صاحبان قدرت در سازمان‌های دولتی	تفاوت معنی داری وجود دارد
۳	- شهودی بودن تصمیمات افراد و سازمان‌ها - وجود ائتلاف حاکم	تفاوت معنی داری وجود دارد
۴	- ناهمسو بودن منافع تصمیم‌گیرندگان و سازمان - وجود صاحبان قدرت در سازمان‌های دولتی	تفاوت معنی داری وجود دارد
۵	- ناهمسو بودن منافع تصمیم‌گیرندگان و سازمان - وجود ائتلاف حاکم	تفاوت معنی داری وجود دارد
۶	- وجود صاحبان قدرت در سازمان‌های دولتی - وجود ائتلاف حاکم	تفاوت معنی داری وجود دارد

منابع

۱. امور تشکیلات و روشهای سازمان امور اداری و استخدامی کشور؛ ۱۳۷۸، «اصلاحات مهم اداری در کشورهای در حال توسعه» (اصلاح اداری «مجموعه دهم» جمعی از اساتید مدیریت)، انتشارات مرکز آموزش مدیریت دولتی، تهران، چاپ اول.
۲. بانک جهانی؛ ۱۳۷۸، نقش دولت در جهان در حال تحول؛ گروه مترجمین (حمیدرضا برادران و شرکاء، غلامرضا آزاد ارمکی، احمد اخوی، علی دینی ترکمانی، سیف... صادقی یارندی و سعید عطار)، انتشارات مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، تهران، چاپ اول.
۳. پور صفوی محمود و عطوفی نیا، مرتضی و تقوی، مهران (۱۳۸۲)، منطقی نمودن اندازه دولت (گزارش)، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، تهران.
۴. بیک‌زاد، جعفر؛ (۱۳۸۲)، «جهانی شدن و اثرات جهانی شدن اقتصاد و رقابت‌پذیری در توسعه صادرات غیرنفتی»، محله کار و جامعه شماره ۵۰، مؤسسه کار

۱۲۲ مدیریت کسب و کار، سال اول، شماره اول، بهار ۱۳۸۸

- و تأمین اجتماعی، (مهر و آبان) ص ۲۰-۲۶
- ۵ . جنانی، افشین (۱۳۷۳)، "اندازه دولت و رشد اقتصادی در ایران ۱۳۸۰-۱۳۳۸" پایان نامه کارشناسی ارشد به راهنمایی دکتر صادق بختیاری، دانشگاه اصفهان
- ۶ . خدارحمی، روح الله؛ (۱۳۷۱)، "بررسی رابطه اندازه دولت و رشد اقتصادی در ایران، ۱۳۶۹-۱۳۳۹" پایان نامه کارشناسی ارشد به راهنمایی کاظم صدراف دانشگاه شهید بهشتی تهران
- ۷ . صمدی، عباس؛ (۱۳۸۰) «تحول اداری چرا؟» «چه هدف؟ و چگونه؟» تحول اداری، شماره ۳۳، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، (آذرماه)، ص ۲۸-۵۱
- ۸ . فکوهی، ناصر؛ (۱۳۷۶)، «خصوصی سازی و الزامات توسعه»، مجله صنعت حمل و نقل شماره ۱۶۷ (بهمن ماه) ص ۱۰-۱۲
- ۹ . گروه گزارش ویژه؛ (۱۳۸۴)، «چرا کوچک سازی دولت (گزارش ویژه)» ماهنامه تدبیر شماره ۱۵۴، سازمان مدیریت صنعتی، (اسفند ماه)، ص ۷۰-۷۷
- ۱۰ . منوریان، عباسی ۱۳۷۷؛ «تحلیل میزان موفقیت اصلاح نظام اداری در برنامه پنج ساله اول توسعه اقتصادی- اجتماعی»، فصلنامه مدیریت دولتی شماره ۴۱، ۴۲، مرکز آموزش مدیریت دولتی، پاییز و زمستان، ص ۱۶-۳۳
- ۱۱ . حیات، نعمه (۱۳۸۱)، «بررسی و ارائه الگو برای ایجاد تحول در نظام اداری ایران»، پایان نامه دکتر به راهنمای غلامرضا معمارزاده، دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تهران
- ۱۲ . لشکر بلوکی، صابر (۱۳۷۶)، «بررسی اندازه دولت و حد مطلوب آن در ایران»، پایان نامه کارشناسی ارشد به راهنمایی خسرو پیرایی، دانشگاه مازندران
- ۱۳ . دپارتمان امور اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل؛ (۱۳۶۴)، مدیریت دولتی و اصلاحات اداری در کشورهای در حال توسعه، شهنام طاهری، نشر ایران زمین، تهران، چاپ اول.
- ۱۴ . رابینز، استیفین ؛ (۱۳۷۶)، تئوری سازمان (ساختار، طراحی، کاربردها)، سید مهدی الوانی و حسن دانائی فرد، انتشارات صفار، تهران، چاپ اول.
- ۱۵ . رحمانی، تیمور؛ (۱۳۸۲)، دولت بزرگ نه؟، انتشارات ترمه، تهران، چاپ اول.
- ۱۶ . صمدی، عباس؛ (۱۳۸۳)، نظامهای اداری تطبیقی با تأکید بر اصلاحات

بررسی موانع منطقی‌سازی اندازه دولت‌ها ۱۲۳

- اداری، انتشارات خواجه‌رشید، همدان، چاپ اول.
- ۱۷ . لمتون، آن. کی. اس؛ (۱۳۷۹)، نظریه دولت در ایران، چنگیز پهلوان، نشر گیو، تهران، چاپ دوم.
- ۱۸ . منصور فر، کریم؛ (۱۳۸۰)، روشهای آماری، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم.
- ۱۹ . منوریان، عباس؛ (۱۳۸۲)، «تأثیر مدیریت دولتی نوین در اصلاح نظام اداری کشورها: رویکردی تطبیقی»، (نقش سبکهای مدیریتی در تحقیق و توفیق برنامه توسعه، مجموعه مقالات همایش توسعه نظام اداری خرداد ۱۳۷۸، نوشته جمعی از اساتید مدیریت دولتی)، انتشارات مرکز آموزش مدیریت دولتی تهران، چاپ اول.
- ۲۰ . هادی زنوز، بهروز؛ (۱۳۸۲)، تجربه سیاستهای صنعتی در ایران (۱۳۸۰-۱۳۷۴)، انتشارات مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی، تهران، چاپ اول.
- ۲۱ . هیوز، آن؛ (۱۳۸۱)، مدیریت دولتی نوین (نگرش راهبردی)، سید مهدی‌الوانی، غلامرضا معمارزاده طهران و سهراب خلیلی شورینی، انتشارات مروارید، تهران، چاپ چهارم.
- ۲۲ . ادیب، محمد حسین؛ (۱۳۸۰)، «گروه کوربوروکراسی دولتی»، نشریه ابرار اقتصادی، (۱۹ فرودین).
- ۲۳ . طاهری، شهنام؛ (۱۳۷۶)، توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی، نشر آروین، تهران، چاپ اول.
- ۲۴ . ظهوری، قاسم؛ (۱۳۷۸)، کاربرد روشهای تحقیق علوم اجتماعی در مدیریت، انتشارات میر، تهران چاپ اول.
- ۲۵ . عطوفی نیا مرتضی، (۱۳۸۳)، منطقی نمودن اندازه دولت در پنج قاره (مجموعه مقالات ۵۵- جلد نخست)، انتشارات معاونت توسعه مدیریت و سرمایه انسانی مدیریت و برنامه ریزی کشور، تهران، چاپ اول
- ۲۶ . علوی، سید امین‌الله؛ (۱۳۷۸)، «تحولات و نوآوریهای مدیریت دولتی و سازگار ساختن آن با محیطهای اجتماعی و اقتصادی دگرگون» (اصلاح اداری «مجموعه دهم»)، نوشته جمعی از اساتید مدیریت، انتشارات مرکز آموزش مدیریت دولتی، تهران، چاپ اول.
- ۲۷ . فحیمی، فرزاد؛ (۱۳۷۳)، تحولات سازمانهای دولتی ایران از مشروطیت تا امروز، انتشارات مؤسسه نشر فرهنگی زند، تهران، چاپ اول.

۱۲۴ مدیریت کسب و کار، سال اول، شماره اول، بهار ۱۳۸۸

۲۸ . معاونت توسعه مدیریت و سرمایه انسانی، (۱۳۸۳)، مصوبات برنامه منطقی نمودن اندازه دولت از ۷ برنامه تحول در نظام اداری (ویراست دوم)، انتشارات سازمان مدیریت برنامه ریزی کشور، تهران، چاپ دوم

۲۹ . میزگرد؛ "کوچک سازی دولت؛ چالش و چشم اندازها"، پیام مدیران فنی و اجرایی شماره ۱۰، ۱۱

۳۰ . کاظمی و یسری، عبدالکریم؛ (۱۳۸۲)، تعدیل اقتصادی در تئوری و تجربه، انتشارات سازمان مدیریت صنعتی، تهران، چاپ اول

31- Aivazian, Varouj A & Others(2005), "Can Capitalization Improve The Performance of State Owned Enterprises Even Without Privatize", Journal of Corporate finance 11,P.P. 791-808

32- Borre Ole & Elinor Scorbrough,(1998). "The Scope of Government", Oxford University. Press Inc.

33- Farazmand, Ali. (1999)." Administrative Reform in Modern Iran. A Historical Perspective", International Journal of Public Administration

34- Katsuaki L. & Others(1998) " Relationship between Government Size and Economic Growth: Japan's government Reforms and evidence from OECD", International Public Management Journal volume 1, Issue 2, P.P. 195-223

35- Gwartney J.,& Lawson, R.& Holcombe. R. (1998)." The Size and Functions of Government and Economic Growth". Joint Economic Committee. G-01 Dirksen Building Washington. DC 20510. On the net at :<http://www.house.gov/jec/>